

תשובה

מסכת אבות פרק ב' משנה ו'

"רבי אליעזר אומר... ושוב יום אחד לפני מיתתך..."

====+

מסכת שבת דף קנג, ע"א

שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להן וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה.

רש"י:

וכל שכן – שמפני שאינו יודע איזה יום ימות, וטובה תשובה יום אחד לפני מיתתו, נמלא כל ימיו בתשובה יהיו.

====+

אגרת הרמב"ן

"ותפשפש במעשיך בבוקר ובערב, ובזה יהיה כל ימך בתשובה"

נסו לחזור לשורשי הבנת ה"דחיפות" לחזור בתשובה באופן מתמיד. חשבו מה עשוי לזרוב את האדם לא להתמהמה רגע אחד מלחזור בתשובה. בשיעור זה נציע כמה הסברים בענין זה:

רמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה א

כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה.

רמב"ם, ספר המצות, עשה עג'

היא שצונו להתודות על העונות והחטאים שחטאנו לפני האל ולומר אותם עם התשובה, וזהו הוידוי.

ספר החינוך, מצוה סדר' והתודו את חטאתם

שנצטוונו להתודות לפני השם יתברך על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהם, וזהו ענין הוידוי שיאמר אדם בעת התשובה: 'אנא ה' חטאתי'.

מדברי הרמב"ם וספר החינוך מדויק שעצם ה"תשובה" איננה מצות עשה, אלא המצות היא הוידוי.

מנחת חינוך מצוה שסד

"... ולכאורה נראה לעניות דעתי מדברי הרב המחבר [ספר החינוך] דהמצות עשה דכאן, אינו התשובה, רק הירידי בפה, דגזירת הכתוב היא דאם מתנחם מהחטא צריך להתוודות בפיו ככל מצות עשה שתלוי בדבור, כגון קריאת שמע ודומיהם... מדברי הרמב"ם שכתב כאן בתחלת פ"א: 'כל מצוה כו' אם עבר כו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאתו חייב להתוודות וירידי זה הוא מצות עשה כו'. **מבואר בדבריו** דאין התשובה מצות עשה דלא כתב: 'מצות עשה שיעשה תשובה' רק: 'אם בא לעשות, מצות עשה שיתוודה בפיו, וכן נראה מלשון הרב המחבר, אם כן אם לא עשה תשובה אין לו עונש כלל על מה שלא עשה תשובה רק על העבירה שעבר".

***

אמנם הראשונים נחלקו על הרמב"ם והחינוך:

רבינו יונה, 'שערי תשובה' שער א' פרק א'

"והוזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה"

====+

רמב"ן דברים פרק ל' פסוק יא

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא במקרה ולא רחוקה היא והנכון, כי על כל התורה יאמר: "כל המצוה אשר אנכי מצוה היום" (לעיל ח א), אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי 'והשבות אל לבבך' (בפסוק א) 'ושבת עד ה' אלהיך' (בפסוק ב) מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן.

נמצא לפי דעת רבנו יונה והרמב"ן שהחזרה בתשובה היא קיום מצות עשה ומעתה ברור מאוד מדוע אין לאחר בתשובה - אפילו לרגע אחד, משום...

ב.

הבה נבאר את הצורך שלא להתמהמה מלחזור בתשובה באופן נוסף:

רמב"ן ויקרא פרק ד' פסוק ב'

"דבר אל בני ישראל לאמר יקש כי תקרא בשגגה מכל מצות יקח אשר לא תעשינה ועשה מאות מהנה' נפש כי תחטא בשגגה' - בעבור היות המחשבה בנפש, והיא השוגגת, הזכיר כאן נפש. ומעם הקרבנות על הנפש השוגגת, מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה, ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא, ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו, ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה. ובעבור זה גם כן הזכיר נפש.

רמב"ן 'שער הגמול'

"שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה, דכתיב: 'ונטמתם במ' (ויקרא יא, מג), ולפיכך נקרא שוגג - חוטא".

מבואר בדברי הרמב"ן שכל חטא, אפילו בשגגה הינו מציאות של מום בנפש. נסו לתרגם לשפתכם את המושג "מום בנפש".

לשם ביאור הדברים לעומקם, הבה נעיין במקורות הבאים לראות את הפגם והמום שהעבירה פועלת:

מסכת אבות פרק ד משנה ב

בן עזאי אומר: הוי ריץ למצוה קלה כבחמורה, ובורח מן העברה. שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה...

====+

ביאור הגר"א לספר משלי, פרק א פסוק כב

בכל דבר שאדם עושה נותנים לו רוח ממרום והוא המסייע אותו לעשות עוד דברים כאלה, וזה רוח אינו נח ושיקט עד שעושה עוד דברים כאלה והוא נהנה מהם, ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה והן בדבר עברה. והוא מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. וכל דבר עבירה שהיא גדולה גם הרוח הבאה ממנה היא גדולה ומתאוה עוד יותר לעבירה. וכן בדבר מצוה גדולה בא רוח ממקום קדוש מאוד ומתאוה מאוד למצוה ונהנה מאוד מחמת זה מהמצוה.

====+

נפש החיים, שער א' פרק ו' בהגה"ה

וזה שתיקנו נוסח ברכות המצוות "אשר קידשנו במצוותיו", וכן "וקדשתנו במצוותיך", כי מעת שעולה על רעיון האדם לעשות מצוה, תיכף נעשה רישומו למעלה במקור שורשה העליון וממשיך משם על עצמו אור מקיף וקדושה עליונה חופפת עליו וסובבת אותו... גם מושכת וגוררת את לבו מזה לסגל עוד כמה מצוות, אחר שהוא יושב עתה בגן עדן ממש חוסה בצל כנפי הקדושה בסתר עליון אין מקום ליצר הרע לשלוט בו ולהסיתו ולהדיחו מעסק המצוות, זה שאמרו ש'מצוה גוררת מצוה'...

וכן להיפך ח"ו בעת עוברו על אחת ממצוות ה', אמרו גם כן במאמרם ז"ל: 'כל המטמא עצמו מלמטה מטמאין אותו מלמעלה', פירוש גם כן כנ"ל, שמשורש אותו העוון למעלה בכוחות הטומאה, הוא ממשיך רחמנא ליצלן רוח הטומאה על עצמו, וחופפת עליו וסובבתו... ועל זה אמר הכתוב: 'ונטמטם בס' (ויקרא יא, מג), היינו בתוכם ממש ח"ו, כשהוא קשור ומסובב אז ברוח טומאה.

נמצאנו למדים שעיכוב התשובה כשלעצמו טומן בחובו חטא, מכיון שההישארות במצב של חטא מובילה את האדם במדרון תלול של "מעגל קסמים" שאחריתו מי ישורנה, שהרי עבירה גוררת עבירה.

רוק בידיו של האדם נמסרו הכח והיכולת להפסיק את התדרדרותו.

בראשית פרק ד

(ו) ויאמר יקִיץ אֵל קִיץ לְמִוּה זֹרֶה לָךְ וְלְמִוּה נִפְלוּ פְּנֵיהֶ: (ז) הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לְפָתוּחַ זִמְסָאת רִבִּץ וְאַלְיָה תִשׁוּקְתוּ וְאַתָּה תִמְשָׁל בּוֹ.

רמב"ן בראשית פרק ד

כי לפתח ביתך חטאתך רובץ - להכשילך בכל דרכיך: ואלו תשוקתו - שהוא ישתוקק להיות דבק בך כל הימים, אבל אתה תמשול בו אם תחפוץ, כי תיטיב דרכיך ותסירנו מעליך. הורחו על התשובה, שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו.

סיכום הדברים עולה מדברי הרמב"ן: "לפתח חטאת רובץ", פירושו, שהחטא גורם לאדם כשלון בכל דרכיו מאחר - "ואליך תשוקתו" - החטא "ישתוקק להיות דבק בך כל הימים". והיינו רוח הטומאה הנגרמת מהחטא המשתוקק להיותה זבוקה בקביעות בנפש האדם, בבחינת עבירה גוררת עבירה.

אולם יחד עם זאת הודיע הקב"ה לקין את סוד התשובה וכוּחָה. עיינו שוב בדברי הרמב"ן ובארו את דבריו.

וברור איפוא מדוע חובה עלינו לשוב בתשובה בכל עת כבוקר ובערב. בארו זאת היטב.

הבה ננסה מהלך נוסף להבהרת התביעה הגדולה המתעוררת על מי שאינו שב בתשובה:

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער א' אות ב'

ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והגו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על בן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה: משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחותר חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך? (קהלת רבה ז, לב).

ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים ולא ישיבו אל לבבם, ולא דעת ולא תבונה להם למחר להמלט על נפשם.

בארו את דבריו של רבנו יונה. מדוע אי החזרה בתשובה נחשבת ל"מרד"?

העזרו בדברי הרמב"ן:

דרשה לראש השנה לרמב"ן

כיון שאמרנו שראש השנה יום דין לכל אדם וכולן נדונין בו, צריכין הכל לשום הדבר על לבם ולשוב בתשובה, ולהתחרט על עונותיהם ועל פשעיהם, ולהרבות תפילה ותחנונים לפני הקדוש ברוך הוא שימחול על לא הודע שלהם, שאין יום הכיפורים מכפר אלא על השבים בתשובה, וחתשובה חסד גדול על הבריות אבל עונש גדול הוא להם, שבזמן שאדם חוטא לא עבר על רצון בוראו אלא שעה אחת בשעת החטא, וכשחזא עומד במרדו ואינו שב בתשובה נמצא כל ימיו מכעים לשם ואינו חושש לעשות רצון בוראו כלל, וכל שכן ישראל שמתפללין ומתלחשין ומתודין בפיהם ואומרים חטאנו עוינו וכו' ואינן מניחין העבירות כלל שזה בודאי מרד גדול הוא ומוסיף על חטאתו כעס וחרון אף חשם, משל לליסטים ששולל את הדרכים ומלסטם את הבריות והוא בא לפני המלך מעצמו ואומר לו אדוני המלך מחול לי שחרגתי אנשיך ושללתי אנשי מדינותיך, ולמחר חוזר לדעות שעשה, שזה בודאי כל פיוסין שחיה מפיים למלך [אינן אלא] נאצות גדולות ומיעוט כבודו ומוראו של מלך.

בארו את דברי הרמב"ן, מדוע התשובה היא מצד אחד "חסד גדול", ומצד שני היא "עונש גדול"?

לאור זאת מבוארים דברי רבינו יונה: המתנה הגדולה שנתן הקב"ה - התשובה, היא חסד גדול מצד אחד, אך מצד שני, אם מתנה זו לא מנוצלת כראוי, נהפך הדבר לרועץ והיא עונש גדול. כי לאחר שניתנה האפשרות לחזור בתשובה והאדם נשאר בחטאו, הוא מראה להקב"ה כי מצב החטא עדיף בעיניו על מצב הטהרה, וההשארות במצב זה היא עמידה במרד ולא רק חטא חד פעמי - ולכן בכך מוסיף החוטא על חטאתו כעס וחרון אף ה'.

מסכם הרמב"ן שם את יסוד דבריו במשפט חד וקולע:

דרשה לראש השנה לרמב"ן

"נמצא קרובן של ישראל אצל הקב"ה הוא הגורם להם ריחוק וגלות וכל עונש"

חזרו ושנונו את הדברים היטב: קירבתם של ישראל לבוראם גורמת לריחוקם! עמדו על משמעותם העמוקה והנפלאה של הדברים להבהרת פרקים עצובים בדברי ימינו.

הנה עלה בידינו ביאור נוסף מדוע מתריע הרמב"ן באיגרתו "ותפשפש במעשיך בבוקר ובערב, ובה יהיה כל ימך בתשובה", כי העמידה במצב של חטא "מרד גדול" הוא ומוסיף על חטאתו כעס וחרון אף ה'.

הוספות:רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ו

אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בחמיצאו, במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ג

אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה, ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם, וכן הוא אומר יעזוב רשע וגו'.